

KARTOSHKANING TARQALISH HUDUDLARI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7846203>

Pirimqulova Muxabbat Xayitovna

Pirimqulova66@b.k.ru

Xolmatova Marjona Yunus qizi

m.y.xolmatova@gmail.com

Abduvahobova Mohinurxon Avazbek qizi

a.a.mohinurhon@gmail.com

Mamarajabov Samandarbek Faxriddinovich

s.f.mamarajabov@gmail.com

Termiz agrotexnologiyalar va innovatsion rivojlanish instituti

Annotatsiya: *Kartoshka o'simligining tarqalish hududlari va bu o'simlikning kelib chiqish tarixi va birinchi bu o'simliklarga berilgan nomi. Hamda kartoshkaning foydali xususiyatlari va kartoshkada uchraydigan vitaminlar.*

Kalit so'zlar: *„Tartofel“ „Tartufoli“ „Kartofel“ Solamun tuberasun“*

„V“ „V2“ „V6“ „S“ „RR“ „D“ kartoshkada shu vitaminlar uchraydi. Janubiy Amerkadan Ispaniya va Angilyaga.

Kartoshkaning vatani Markaziy va Janubiy Amerika bulib bu davlatlarda birinchi tarqalgan. Bu hududlarda hozirgacha kartoshka yetishtirilib kelinmoqda. Bu hududlarda kartoshkaning hozir ham yovvoyi turlari o'stirilmoqda. Hind qabilalari esa Janubiy Amerikaning And tog'larida kartoshkani bundan 8 ming yil muqquadam yetishtirganlar. Amerika qitasining kashf etilishidan oldin kartoshka markaziy va shimoliy mintaqalarda nomalum o'simlik sifatida o'stirilib kelingan. Kartoshka 1565 yilda Ispaniyadan Italiyaga keltirilgan.

Angilyaga esa 1586 yilda kartoshka Janubiy Amerkadan olib kelingan 1580 yilda esa Italiyadan Belgiyaga undan esa 1588 yilda Avstraliyadan Germaniyaga 1594 yilda esa Germaniyadan Gollandiyaga keltirilgan va o'stirila boshlagan.

Italiyada kartoshkani tryofel qo'ziqoriga o'xshashligi uchun uni „tartuffoli“ deb aytilgan. Biroz vaqt o'tgandan so'ng Olmonlar bu so'zni „tartofel" keyin esa „kartofel" deb nomlashganlar.

Kartoshka XVI asirning ikkinchi yarimida Janubiy Amerkadan Ispaniya va Angilyaga so'ng shu asrning oxirlarida va XVII asr mobaynida Yevropa qitasi bo'yicha tarqala boshlagan. Kartoshka G'arbiy Yevropaga tarqalganidan 100 yildan so'ng birinchi marta Rossiyaga keltirilgan.

Kartoshkani asosan ko'p miqdorda Rossiyaga keltirilishi XVIII asrning o'rtalariga to'g'ri keladi. Kartoshka Rossiyaga Polsha va Litviyadan 1676-1678 yillardan boshlab tarqoq hollarda kirib kela boshladi.

Sharqiy, Ukraina, Belarussiya, Litva keyinchalik esa Kiyev guberniyasiga tarqala boshlagan. Kartoshka 1736 yilda aptekarlar bog'chasida yetishtirila boshlangan. 1757 yilga kelib esa Peterburg tomorqalarida kartoshka yetishtirila boshlagan.

Kartoshka Yevropaga avvalari dorivor o'simlik sifatida tarqala boshlagan. Bu o'simlikni botanika bog'larida va aptekarlar tomorqalarida yetishtirganlar. Kartoshka Markaziy Osiyoga XIX asirning 50-yillarida Sibirdan keltirilgan. Osiyo va Afrikaning ko'pchilik mamlakatlariga kartoshka bundan ham kech kirib kelgan. O'zbekistonga kartoshka XIX asrning 70-yillarida bu yerga ko'chib kelgan ruslar va tatarlar tomonidan keltirila boshlangan.

O'zbekistonning quruq issiq iqlim sharoti va virus tarqatuvchilarining ko'pligi sababli birlamchi urug'chilikni olib borish va duragaylash yo'li

bilan mahalliy navlarni yaratish foydasiz degan fikir uzoq yillar davomida shu gaplar gapirila borilgan. Keyinchalik esa ya'ni utgan asrning 30-yillargacha O'zbekistonda Rossiyadan keltirilgan navlar ekilgan. Usha vaqtlarda ilmiy korxonalar tomonidan bahorda ekiladigan kartoshka navlari, ya'ni bularga: Ранняя роза, Курьер, Хибиньы 3 urtapishar - Берлихинген, kechki muddatda ekishga urtapishar Лопх va kechpishar Вольтман navlarini tavsiya qilganlar.

50-yillardan boshlab esa chetdan keltirilgan kartoshkaning yangi navlarini ilmiy tekshirish institutlarida, so'ngra davlat nav uchaskalarida sinash ishlarini olib borganlar hamda kartoshkaning xilma xilligini shakillantiganlar. Yozgi paytda ekish uchun kartoshkani yangi navi O'zbekistonga 1952 yilda birinchi marta ikkita nav ekila boshlangan. Bulardan o'rtapishar Лопх va kechpishar Вольтман navlari rayonlashtirishda birinchisi 2001 yilgacha ikkinchisi esa 1984 yilgacha saqlandi.

Keyinchalik baxorgi va yozgi muddatlarda ekish uchun nemis sorti Berlixengin (1955-1997) , Sedov (1963- 2001. Faqat yozgi muddatlarda ekish uchun Temp va

Ogonek (1989-2001) shu yillarda rayonlashtirilgan.80-yillarning o'rtalaridan O'zbekistonda sabzovotchilik, polizchilik va kartoshkachilik ilmiy-tekshirish inistituti duragaylash usulida kartoshka seleksiyasi ishlarini boshladi.Natijada 1995-yil o'rtapishar Tuyimli nav. 1996-yilda o'rtagi kechki Akrob navi va 2001-yildan o'rtapishar Umid navlari yetishtirila boshlandi.Shu tariqa kartoshka bizda ham yetishtirila boshlandi hamda istemol qilinmoqda .Hozirgi kunda kartoshkaning yana yangi navlari yetishtirilmoqda.

Xulosa: Kartoshka vitamininga boy o'simlik hisoblanadi.Bu o'simlik tarkibida oqsil, yog',uglevodorod va organik kislatalar va ko'plab vitaminlar mavjud bularga:B1 B2,PP,C,D,R,E,A vitaminlari bor.Hamda kartoshka tarkibida turli xildagi elementlar ham mavjud bularga natriy magniy va elementalar mavjud.Kartoshkani istemol qilish inson salomatligiga juda foydali hamda tuyimli oziqa hisoblanadi.Kartoshkani xalq tilida turlicha nomlanadi va asosiy oziq ovqat mahsuloti sifatida yetishtiriladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Қайимов А.Қ., Бердиев Э.Т. Ландшафтли қурилиш (Дарслик). – Тошкент,“Fan va texnologiya” нашриёти, 2016.
2. “Ўзбекистон Республикасида ландшафт дизайнини ривожлантириш Дастурини тасдиқлаш тўғрисида” (ЎзР Вазирлар Маҳкамасининг 2013 йил 13-августдаги 223-сон қарори). – Тошкент, 2013
3. Y.X. YULDASHOV “KO'CHATCHILIK VA GULCHILIK ISHLASH” Kasbhunar kollejlari uchun o'quv qo'llanma TOSHKENT «DAVR NASHRIYOTI» 2013.
4. E.T. Berdiyev, X.F.Xamroev „Dendralogiya”Uslubiy ko'rsatma Toshkent 2016.
5. Khaitovna PM, Faksriddinovich MS Technology of growing cauliflower // Texas Journal of Interdisciplinary Research. - 2022. - T. 6. - S. 8-10.
- 6.https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=Buztwd0AAAAJ&authuser=1&citation_for_view=Buztwd0AAAAJ:u-x6o8ySG0sC
- 7.https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=Buztwd0AAAAJ&authuser=1&citation_for_view=Buztwd0AAAAJ:2osOgNQ5qMEC
- 8.https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=Buztwd0AAAAJ&authuser=1&citation_for_view=Buztwd0AAAAJ:qjMakFHDy7sC
- 9.<https://doi.org/10.5281/zenodo.7115076>
- 10.<https://doi.org/10.5281/zenodo.7131539>
11. E.T. Berdiyev , X.F.Xamroev „Dendralogiya”Uslubiy ko'rsatma Toshkent 2016.